

GLOBUS

NAJKONTROVERZNIJA FILOZOFSKA ROMANSA 20. STOLJEĆA 'Draga gospođice Arendt, još ovu večer moram doći k Vama i obratiti se Vašem srcu'

Lana Bunjevac

AUTOR:

OBJAVLJENO: 11.11.2017. u 12:36

Draga moja Hannah! Hoćeš li doći k meni ovu nedjelju (19. VII.) navečer? Živim radujući se tim satima. Dođi oko 9 sati! Dakako, ako će u mojoj sobi gorjeti svjetiljka, spriječen sam konzultacijama. U tom - ne vjerojatnom - slučaju, dođi u srijedu u isto vrijeme - ovako je u ljeto 1925. godine pisao svjetski poznati filozof **Martin**

Heidegger, 36-godišnji profesor i oženjeni otac dvoje djece. Mjesto radnje: mali sveučilišni grad Marburg. A osoba s kojom je imao dogovorene tajne znakove, u vidu uključene ili isključene svjetiljke, bila je **Hannah Arendt**, 19-godišnja židovska studentica koja će tri desetljeća kasnije postati ništa manje poznata od svoga učitelja i ljubavnika.

Hannah Arendt studirala je filozofiju na Sveučilištu u Marburgu, a Heidegger je ondje bio profesor

Glas savjesti

Kad su se prvi put susreli 1925. godine, Martin Heidegger bio je zvijezda njemačkog intelektualnog života, a Hannah Arendt bila je njegova ozbiljna mlada studentica. Povijesne okolnosti uskoro će ih razdvojiti. Nakon što je 1933. godine Hitler preuzeo vlast u Njemačkoj, Heidegger je postao rektor Sveučilišta u Freiburgu, a ta njegova zloglasna pronacistička adresa ostat će predmet vječne kontroverzije. Arendt, Židovka, napustila je Njemačku iste godine, preselila se u Pariz pa u New York. U desetljećima koja dolaze Heidegger će biti proglašen možda najznačajnijim filozofom dvadesetog stoljeća, dok će se Arendt proslaviti kao glas savjesti u stoljeću tiranije i rata.

Hannah Arendt

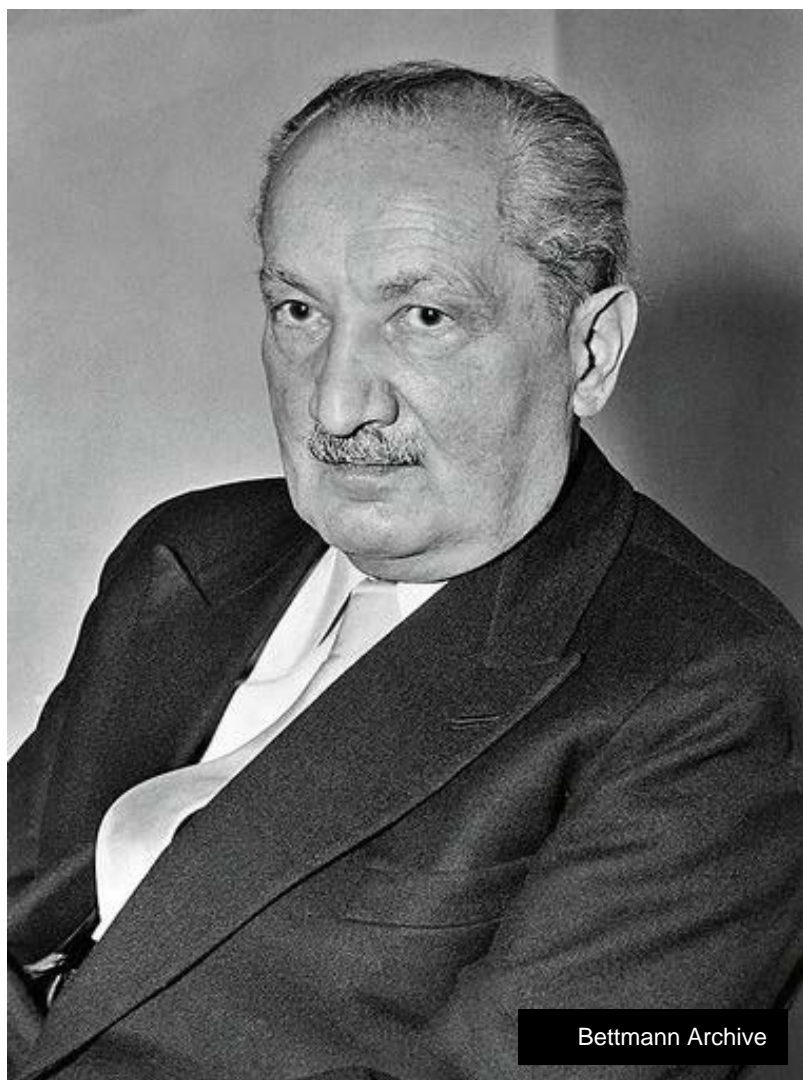
Heidegger je romansu sa svojom studenticom smatrao najzujbudljivijim razdobljem svog života, a njihova nevjerojatna korespondencija koja je, s dužim prekidima, trajala gotovo pola stoljeća, 19 godina nakon njemačkog originala napokon je objavljena i na hrvatskom, u izdanju Tim Pressa i prijevodu Nadežde Čačinovič.

Prvo pismo datira iz 10. veljače 1925. godine. Heidegger joj govori Vi i obraća joj se sa “draga gospođice Arendt”: “Još ovu večer moram doći k Vama i obratiti se Vašem srcu (...) To što ste postali mojom učenicom, a ja Vašim učiteljem samo je povod za ono što nam se dogodilo. Nikada Vas neću smjeti posjedovati, ali od sada pripadat ćete mojemu životu i on će se uz Vas uzdizati (...) A jednom ćete shvatiti i biti zahvalni - ne meni - da je posjet ‘konzultacijama’ bio onaj presudni korak odustajanja od puta strašne usamljenosti znanstvenog istraživanja koje može podnijeti samo muškarac - a i on samo ako su ga zapali to breme i opsjednutost da stvara.”

Zimski semestar

Hannah Arendt rođena je 14. listopada 1906. u Lindenu, predgrađu Hannovera. Odrastala je u obitelji obrazovanih, asimiliranih njemačkih Židova i socijalista. U zimskom semestru 1924./25. započela je studij filozofije, protestantske teologije i klasične filologije na Sveučilištu u Marburgu, gdje je Martin Heidegger podučavao filozofiju. Za vrijeme studija stanuje u studentskom domu pod diskretnom paskom obiteljskih prijatelja, socijaldemokrata. Od ljetnog semestra 1926. nastavila je studij kod Karla Jaspersa u Heidelbergu, a zimski semestar 1926./27. provela je u Freiburgu kako bi slušala Husserla. Edmund Husserl, osnivač fenomenologije, bio je učitelj Martina Heideggera i profesor filozofije na Sveučilištu Freiburg, a Heidegger je isprva bio njegov asistent.

Svoju prvu profesuru Heidegger je dobio u Marburgu, malom sveučilišnom gradu na rijeci Lahn, gdje je u predavaonici broj 11 prvi put ugledao Hannu Arendt.

Njihovo dopisivanje imalo je tri faze, a ovu prvu komotno bismo mogli nazvati “faza zaljubljenog Heideggera”: “Moja čežnja za tobom sve se manje može savladati”, piše tako Heidegger, a Hannu u pismima zove “neobuzdanim vražićkom” i “prpošnom šumskom nimfom”. Želi je povesti sa sobom na skijanje, često šalje pozdrave njezinoj majci, a naredni mjeseci izgledaju kao avanturistički organiziran ljubavni život: sastanci u kući i šumi, na klupama i ispod stabala, a poruke si ostavljaju i na sporednim ulazima fakulteta.

“Pogođen sam onim demonskim”, kaže Heidegger, i tu će snagu stvaralački iskoristiti tijekom godina u kojima nastaje njegovo kapitalno djelo “Bitak i vrijeme”. Pisati se povlači u svoju kolibu, na planinskoj zaravni iznad Todtnaubergera, sela u Schwarzwald, do

koje se moglo stići samo preko livada za ispašu. Kolibu je 1922. dala sagraditi Elfride Heidegger i namijenila ju je svome mužu kao mjesto kamo se može povući i raditi u miru. Kao i Heidegger, primjećuje izdavačica knjige Ursula Ludz, i koliba je postala slavna.

1928. Heidegger je pozvan u Freiburg, na renomiranu katedru svoga učitelja Edmunda Husserla. Hannu tada upućuje na Karla Jaspersa u Heidelbergu, da joj bude mentor za doktorsku disertaciju. Heidelberg je kozmopolitski grad koji se umnogome razlikuje od provincijskog Marburga, te Hannah stječe nove prijatelje. Ona i Heidegger opet se susreću u Heidelbergu, kao i mnogo puta tih godina, a nerijetko se viđaju i tijekom putovanja. Nakon promocije 1929. Hannah Arendt udala se za publicista Günthera Steinera, no ovako piše Heideggeru: "Dragi Martine (...) Tako Ti danas dolazim sa starom sigurnošću i sa starom molbom: nemoj me zaboraviti i nemoj zaboraviti koliko ja čvrsto i duboko znam da je naša ljubav postala blagoslovom mogega života. Ta se izvjesnost ne može pokolebati, pa ni danas kada sam dom i pripadanje u svojem nemiru našla kod čovjeka za kojeg ćeš Ti to možda najmanje razumjeti."

Početak antisemitizma

Drugu fazu dopisivanja, koja se nastavlja tek 1950., karakterizira odnos Hanne i Heideggerove supruge Elfride. Filozof je priznao svojoj ženi aferu, a Hannah ih redovito posjećuje u njihovu domu.

Pismo napisano u zimu 1932./33. značajno je i mimo privatnog odnosa: Heidegger u njemu odgovara na glasine da je antisemit i da simpatizira nacizam, koje mu je Hannah Arendt, pretpostavlja se, predočila u pismu koje nije sačuvano.

“Draga Hannah! Glasine koje te uznemiravaju klevete su koje se posve uklapaju u ostala iskustva što sam ih mora podnijeti posljednjih godina. To da nisam mogao isključivati Židove iz poziva u seminar može slijediti već iz toga što posljednja 4 semestra uopće nisam upućivao pozive. To da navodno Židove ne pozdravljam grubo je podmetanje, ali ću to ubuduće zapamtiti (...) U ovom zimskom semestru imam dopust i stoga sam već u ljetnom dao pravovremeno na znanje da hoću da me se ostavi na miru i da ne želim prihvaćati radove i tome slično. Jedan koji dolazi unatoč tome i mora hitno doktorirati, a i može, Židov je. Jedan koji jedanput mjesečno može doći k meni i izvještavati o svojem tekućem velikom radu (projekt nije ni disertacija ni habilitacija) opet je Židov. Jedan koji mi je prije nekoliko tjedana poslao opsežan rad kako bih ga hitno pregledao opet je Židov (...) Onaj tko to želi nazvati ‘bijesnim antisemitizmom’ može slobodno. Što se ostaloga tiče, u sveučilišnim sam pitanjima jednako antisemit kao i prije 10 godina, i u Marburgu, gdje sam za taj antisemitizam čak naišao na potporu kod Jacobsthala i Friedländera. To nema nikakve veze s mojim osobnim odnosima spram Židova (npr. Husserla, Mischa, Cassirera i drugih). A pogotovo se ne može ticati odnosa spram Tebe.”

Može se pretpostaviti da Arendt nije bila zadovoljna odgovorom, no nije reagirala. Najprije je, smatra Ludz, šutjela namjerno, a onda možda zbog okolnosti. No, Heidegger nije izdao samo Hannu nego i nekoć bliskog prijatelja Karla Jaspersa - nakon 1933. njih se dvojica nisu više vidjeli, iako u ožujku 1950. Heidegger, kako navode drugi izvori, piše i Jaspersu: “Dragi Jaspers! Nije da od 1933. nisam dolazio u tvoju kuću zato što u njoj živi jedna Židovka, već jednostavno zato što sam se sramio.”

Druga faza

Slijedi stanka u dopisivanju od dvadesetak godina uzrokovana pretežno političkim okolnostima toga vremena: Hannah Arendt 1933. bježi pred nacistima u Pariz. Nakon raspada prvog braka udaje se za filozofa Heinricha Blüchera, s kojim 1941. emigrira u SAD. Tamo se posvećuje akademskoj karijeri i objavljuje svoja najvažnija djela "Izvori totalitarizma" (1951.) i "Vita Activa" (1958.) te se afirmira kao politička filozofkinja.

Drugu fazu dopisivanja, koja se nastavlja tek 1950. godine, najviše karakterizira odnos Hanne i Heideggerove supruge Elfride. Kako se dâ naslutiti iz pisama, Heidegger je u međuvremenu priznao svojoj ženi za svoju izvanbračnu aferu, tako da prilikom ponovnih susreta nije potrebno biti tajnovit. Hannah ih redovito posjećuje u zajedničkom domu, ostaje na večeri, ona i Elfride čak i jedna drugoj pišu pisma, izručuju pozdrave i šalju sitne poklone, no Hannah se povjerava prijateljici Hilde Fränkel i njezinu suprugu kojima piše da je Elfride "još radikalnija simpatizerka nacista od Heideggera, te da je sve ovo vrijeme to i ostala".

Njihov prvi susret nakon dugo vremena Heidegger razjašnjava ovako: "Razgovor nije trebao postići ništa drugo nego da susret nas dvoje i ono što je u njemu trajno prevede u čisti element svjesnoga povjerenja između nas troje zbog Tebe i zbog mene. Riječi moje žene su zahtijevale samo to, nisu htjele iznuditi neko priznanje da si joj nešto skrivila. Moja žena nipošto nije željela povrijediti usud naše ljubavi. Željela je samo taj dar osloboditi mrlje kojom ga je opteretilo moje prešućivanje. To prešućivanje nije bilo samo zloupotreba njezinoga povjerenja (...) Uglavnom govorimo previše; no ponekad i premalo. O povjerenju u svoju ženu trebao sam govoriti i s njom i s Tobom. Tako ne bih samo sačuvao povjerenje, nego bi Ti jasnije razabrala narav moje žene, a to bi nam pomoglo. Sada je došao trenutak u kojemu smo ispravili taj teški propust i u kojemu je zaživjela skladnost istinskog uzajamnoga poznavanja."

Neslućena slava

Hannah mu odgovara kako je još potresena iskrenošću i intenzitetom Elfridina prigovora, ali i kako nije šutjela samo zbog diskrecije nego i iz ponosa te zbog ljubavi spram njega - da stvari ne budu još teže. Narednoga dana upućuje pismo i Elfride:

“Draga gospođo Heidegger (...) Postoji krivnja zbog zatvorenosti, što nema mnogo veze s nedostatkom povjerenja. U tom smo se smislu Martin i ja vjerojatno uzajamno ogriješili jednako kao i prema Vama. Ovo nije isprika. Pa i niste ni očekivali ispriku niti bih je ja mogla dati. Prekinuli ste ukletost i na tome Vam od svega srca zahvaljujem.”

No, ni Elfride nije bila bezgrešna: ispostavilo se da Hermann, njezin mlađi sin, nije Heideggerovo dijete, nego dijete njezina prijatelja iz mladosti Friedela Caesara, koji je dječaku bio kum. Prema vlastitom priznanju, Hermannu je majka to otkrila kada je imao 14 godina, pod uvjetom da ni s kim o tome ne priča sve dok je ona na životu. On se držao dogovora, a sve se razotkrilo tek u knjizi “Mein liebes Seelchen”, koju je 2005. godine napisala Elfridina unuka Gertrud.

Ovo razdoblje dopisivanja ujedno je i razdoblje koje Heideggeru donosi i neslućenu slavu u poslijeratnoj Njemačkoj, te on u pismima sve češće piše o vlastitom radu, pri čemu je nerijetko i duhovit (“Već godinama opominjem mlade ljude da, žele li napredovati, izbjegavaju citirati Heideggera s odobravanjem.”).

Treće razdoblje

Studentska iskaznica: Nakon Marburga Arendt odlazi studirati u Heidelberg kod Karla Jaspersa

Treće razdoblje intenzivnih kontakata počinje 1966. godine, no odnos je sada već isključivo prijateljski: Hannah Arendt javlja se Heideggeru iz Basela i opisuje mu Kleeovu izložbu (Klee je bio jedan od dvojice likovnih umjetnika kojima se Heidegger bavio), iz svoje američke perspektive komentira rat u Vijetnamu, piše s odmora iz mjesta Tegna u švicarskom Ticinu, priča mu o studentima koji uče njemački “da bi mogli čitati Heideggera”.

U ovome dijelu objavljen je i tekst Hanne Arendt u povodu Heideggerova 80. rođendana 1969. godine, koji se slavio i javno i privatno. Arendt zahvaljuje svom učitelju “koji ju je naučio misliti” i odaje mu počast jednim radijskim govorom koji ubrzo postaje

slavan.

Kada budete počinjali čitati ovu knjigu, možda je najbolje da krenete od pogovora, u kojem izdavačica Ursula Ludz objašnjava srž knjige, dok u dodacima detaljno komentira pojedina pisma i događaje. No, kako je uopće došlo do objave ovih pisama, koja su u njemačkom originalu objavljena 1998.?

Javnosti je za postojanje ovih pisama doznala iz biografije Hanne Arendt koju je 1982. objavila Elisabeth Young-Bruehl. Bruehl je u njoj prvi put progovorila o onome o čemu je znala iz usmenih izvora: da je između Hanne Arendt i Martina Heideggera - osim odnosa učitelja i učenice - postojao i intiman odnos. Pisma su tada još bila nedostupna javnosti, a njihovo objavljivanje omogućila je Lotte Köhler, suupraviteljica ostavštine Hanne Arendt. S druge strane, Heideggerov sin Hermann, upravitelj Heideggerove ostavštine, napokon se uvjerio da ima smisla objaviti pisma pohranjena u Njemačkom književnom arhivu. Objedinjeni materijal sastoji se od 119 Heideggerovih pisama, razglednica i kratkih poruka te 33 pisma Hanne Arendt. Sva Heideggerova pisma pisana su rukom i sva sačuvana pisma su originali. Hannah Arendt pak samo je u početnom razdoblju pisala rukom, te su iz tog vremena sačuvani koncepti, a od njezinih kasnijih tipkanih pisama djelomično su u Heideggerovoj ostavštini sačuvane kopije, a djelomično izvornici.

Gluh i povučen

Heidegger je romansu sa svojom studenticom smatrao najuzbudljivijim razdobljem svog života

Ako bismo htjeli sažeti ovu knjigu, važne su tri stvari: prva je ta da dominira glas Martina Heideggera. Naime, ostavština je nepotpuna; od sačuvanih pisama i dokumenata manje od četvrtine pripada Hanni Arendt. Mnogo je više sačuvanih Heideggerovih pisama. Druga je značajka da postoje faze bliskog komuniciranja, kao i faze izričitog nekomuniciranja, dok je literarno ova razmjena pisama važna utoliko što sadrži specifičan Heideggerov filozofski diskurs te su objavljene neke manje poznate pjesme koje su si uzajamno pisali.

Dvanaestog kolovoza 1975. zabilježen je posljednji posjet Hanne Arendt Martinu Heideggeru: “Bila sam u Freiburgu i došla sam kući vrlo deprimirana. Heidegger se jako postarao, promijenio se od prošle godine, jako je gluh i povučen, nepristupačan, nikad ga prije nisam vidjela takvoga”, pisala je razočarano prijateljici Mary McCarthy.

Četiri mjeseca kasnije, 4. prosinca 1975., Hannah Arendt nenadano umire od srčanog udara u svom newyorškom stanu u dobi od 69 godina. Heideggera o njezinoj smrti obavještava bivši student i Hannin prijatelj Hans Jonas. Heidegger je tek kratko nadživio Hannu Arendt, umro je 26. svibnja 1976. Njegova supruga

nadživjela ih je oboje 17 godina, točno onoliko koliko je Heidegger bio stariji od Hanne Arendt.

Tagovi [# Martin Heidegger](#)

[# Hannah Arendt](#)
